

Is slavernij een exemplarisch thema, meneer?

Ervaringen bij het zoeken naar fenomenen en een exemplarisch onderwerp

Vragen als hierboven stelden studenten mij de afgelopen tijd regelmatig. Mijn collega Tom Hage en ik verzorgden in een derdejaars groep (pabo) een module exemplarisch onderwijs. Studenten maken daarin kennis met dit concept en krijgen als opdracht zelf een miniatuur-exemplarisch te ontwikkelen. In dit artikel vertel ik iets over mijn ervaringen. Daaraan verbind ik reflecties; niet zozeer diepgravend, maar intuïtief. Mogelijk dienen ze als aanzet voor verdieping.

Slavernij

Een van de groepen heeft het thema slavernij uitgekozen. 'Is dat een exemplarisch thema, meneer?', vragen ze mij. 'Laten we het met elkaar gaan ontdekken', nodig ik ze uit. Mijn eerste vraag is hoe de studenten dit thema willen uitwerken en wat ze

naar geloven kan opdragen wat hij wil', probeert een student. 'En wat is dan de kern van het "slaaf-zijn"?', houd ik aan. 'Dat je niet vrij bent', vinden de studenten. Ik vraag ze het Bijbelgedeelte op te zoeken waarin het gaat over het slavinnetje van Naäman. In 2 Koningen 5 lezen we iets over haar. Ze is buitgemaakt tijdens een rooftocht van het Syrische leger. Ze woont nu ver van haar vertrouwde omgeving, bij een volk waar ze de taal niet van kent. En dan wordt de man van haar meesteres ziek, misschien wel de man die haar als een trofee voor zijn vrouw heeft meegenomen uit Israël. Wat zou je denken op zo'n moment? Verdienende loon? Het meisje denkt zo in ieder geval niet, maar attendeert de vrouw van Naäman op het bestaan van een profeet in Israël die mensen van melaatsheid kan genezen.

'Als "niet vrij zijn" het kenmerk van slaaf-zijn is, was dit meisje dan niet vrij?', vraag ik weer. Een van de studenten: 'In letterlijke, fysieke zin is ze nog steeds slavin. Maar ze is vrij van wrok, van rancuneuze gevoelens over het bizarre lot dat zij moet ondergaan. Ze is ook niet verbitterd omdat God haar niet bevrijd heeft van haar slavenbestaan. Je kunt dus blijkbaar slaaf zijn en toch vrij, geestelijk vrij.' Dat is een nieuw gezichtspunt voor de studenten. 'Andersom is ook mogelijk', haakt iemand in. 'Dat je vrij bent en toch slaaf, geestelijk slaaf, slaaf van de zonde.' Zo komt

'Doorgaan tot je de essentie vindt, is volgens mij voor alle onderwijs belangrijk.'

ermee willen bereiken. Uit hun reactie blijkt dat hun het stereotype beeld van slavernij voor ogen staat: de negerslaven die in de zeventiende en achttiende eeuw in grote getale als vee worden verscheept naar Amerika. Slavernij is slecht, dat is duidelijk voor hen. 'Hebben jullie er al eens over nagedacht hoe de Bijbel over slavernij spreekt?', vraag ik de studenten. Nee, dat hebben ze nog niet. Maar al snel komen de voorbeelden boven: Jozef als slaaf verkocht, het volk Israël als slaven in Egypte, het slavinnetje van Naäman. Hoe zit het eigenlijk met Abraham? Hagar was toch eigenlijk ook een soort slavin? En Paulus spreekt in zijn zendbrieven geen afkeurende woorden over slavernij en roept ook niet op tot afschaffing ervan. Opeens ontdekken we dat het thema veel genuanceerder ligt dan we eerste instantie zouden denken.

Essentie van slavernij

'Wat is eigenlijk een slaaf?', ga ik verder. 'Iemand die niet vrij is, die eigendom is van een baas die hem

het thema slavernij opeens in een heel ander licht te staan, komt het ook veel dichterbij. Het stelt ons allen namelijk de vraag of we slaaf zijn of 'vrije'.

Dieper en breder

Het mooie van het bovenstaande gesprek was dat er een denkontwikkeling op gang kwam. De studenten lieten zich door de vragen 'verleiden' om het thema dieper en breder te verkennen. Hun eerste gedachte was – oneerbiedig gezegd – de schoolboekjesassociatie. Maar door het problematiseren van slavernij kwam dit thema voor hen in een heel ander licht te staan. Zo kwamen ze erachter dat je in de illusie van vrijheid kunt leven (onafhankelijkheid, mobiliteit, geld, communicatiemiddelen), maar dat je merkt hoe gebonden je in werkelijkheid bent als je even je portemonnee, mobieltje of OV-kaart mist. Op die manier kwamen ze dichterbij de essentie van hun thema. Het vinden en benoemen van die

essentie is met name zo belangrijk omdat het alles te maken heeft met de vormende waarde van een onderwerp of inhoud. Slavernij heeft niet alleen een historische component, maar net zo goed een actuele, persoonlijke strekking. Ik denk dat hier een belangrijke meerwaarde ligt van de kennismaking met exemplarisch onderwijs. Doorgaan tot je de essentie vindt, is volgens mij voor alle onderwijs belangrijk.

Vulkanen

Een andere groep studenten wil iets doen met het thema vulkanen. Een fascinerend natuurverschijnsel dat heel mooi, maar ook heel angstaanjagend kan zijn. Ze willen ook iets doen met het verhaal van Pompeji, de stad waarvan de inwoners totaal verrast werden door de uitbarsting van de Vesuvius. Dat verhaal willen ze eventueel aanvullen met voorbeelden van recente uitbarstingen. Vanuit deze voorbeelden kan er aandacht besteed worden aan de emoties die zo'n gebeurtenis bij mensen oproept.

Dat roept bij mij de vraag op: past het binnen een exemplarische opzet om bij het verschijnsel vulkanisme ook de weerslag van dergelijke gebeurtenissen op mensen aan de orde te stellen? Daar hoort eigenlijk nog de volgende vraag aan vooraf te gaan: welk thematisch landschap ligt er achter het fenomeen vulkaan, welke betekenissen of werkelijkheidsaspecten raakt het?

Wat is het thematische landschap?

Bij vulkanisme denk ik vooral aan de binnenkant van de aarde die op bepaalde plaatsen op de wereld naar buiten komt door dunne plekken en scheuren in de aardkorst, bijvoorbeeld ten gevolge van onderling bewegende aardlagen. Dat zijn dus vooral de geologische en de geofysische aspecten. Passen de emoties van mensen bij een vulkaanuitbarsting eveneens in dat thematische landschap? Mijn gevoel zegt van niet, maar helemaal beredeneren kan ik het niet.

Bij een thema als de watersnoodramp van 1953 horen de emoties van mensen er in mijn optiek wél heel duidelijk bij. Waarom dan niet bij een vulkaanuitbarsting? We komen er niet goed uit. De studenten kiezen er uiteindelijk voor om het wel in hun miniatuur op te nemen. Maar het blijft wringen.

Algemeen of uniek?

Achteraf denk ik dat het verschil tussen een

vulkaanuitbarsting en de watersnoodramp van 1953 ons nog wat verder kan helpen. De ramp was een eenmalige, unieke gebeurtenis die impact heeft gehad op een deel van ons land en waarvan de gevolgen nu nog zichtbaar zijn. Wanneer uitgegaan zou worden van één specifieke vulkaanuitbarsting, had het aspect van de gevolgen voor de mensen (dus ook de emoties) op een natuurlijke manier naar voren kunnen komen. In de opzet van de studenten was dit echter niet het geval.

Leuk of lastig?

Ik vond het een mooie ervaring om dergelijke denkexercities met studenten te maken, hoewel de

studenten zelf het soms bar lastig vonden. Zo over onderwijs nadenken is blijkbaar een niet alledaagse ervaring voor hen. Ik hoop dat studenten door deze ervaring meer inzicht hebben gekregen in het belang van het goed verkennen van het landschap dat achter een thema of fenomeen verscholen ligt. Als daarnaast bij hen het besef gegroeid is dat het niet om het even is hoe je een thema ontsluit voor kinderen en wat je als essentie centraal stelt, is deze module wat mij betreft geslaagd geweest.

Evert Roeleveld is onderwijskundig beleidsmedewerker bij Driestar educatief.